

философские аспекты [Текст] / Е. В. Ковалевская // Виртуальные реальности. Труды лаборатории виртуалистики. – Вып. 4. – М. : Ин-т человека РАН, 1998. – С. 37–43.

10. Геннеаретский О. И. Современный человек: пространственность и событийность перфектного праксиса / О. И. Геннеаретский // Виртуальная реальность : философские и психологические проблемы / под ред. Н. А. Носова. – М. : Центр виртуалистики ИЧ РАН, 1997. – 187 с.

Журба Н. А. Виртуальная реальность религии.

В предложенном исследовании предпринимается попытка рассмотреть и проанализировать виртуальную реальность религии, которая на сегодня еще остается малоисследованным направлением научных поисков. Рассмотрен механизм и психологические предпосылки погружения личности в религиозную виртуальную

реальность. Отмечено, что подобные исследования значительно расширили бы и сконцентрировали проблему природы виртуального во всем ее разнообразии.

Ключевые слова: виртуальная реальность, религия, виртуальная реальность религии, человек, культура, реальность.

Zhurba N. Virtual reality of religion.

The proposed study is an attempt to consider and analyze virtual reality of religion, which today remains under-researched area of research. The mechanism and psychological preconditions of a person's immersion in religious virtual reality were considered. It was underlined that such studies could significantly expand and concentrated the issue of nature of virtual in all its diversity.

Keywords: virtual reality, religion, virtual reality of religion, person, culture, reality.

Надійшла до редколегії: 19.01.2014 р.

УДК 796.01

М. М. Ібрагімов

Національний університет фізичного виховання і спорту України (м. Київ)

**ФІЛОСОФСЬКО-СВІТОГЛЯДНА ПАРАДИГМА В ПОДОЛАННІ КРИЗИ
У ТЕОРІЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ**

Аналізуються причини кризи у фізкультурно-спортивному світогляді людей, що призводить до їх недооцінки фізкультурно-спортивної рухової активності для зміцнення власного здоров'я. «Філософія спорту» складає соціальну потребу у формуванні суспільного ідеалу здоров'я і передбачає вироблення нової парадигми фізичного виховання і спорту в концепті екзистенційно-антропологічної проблематики, тобто включала б світоглядні мотиви, цілі, потреби, інтереси людей у ставленні до фізичної культури.

Ключові слова: філософія, спорт, культура, парадигма, здоров'я, історіософія.

Від середини ХХ сторіччя в лоні англо-американської аналітичної філософії успішно розвивається новий напрям – «філософія спорту», головним завданням якої її автори вбачають зміну духовно-культурного оздоблення спорту і наповнення його більш глибоким гуманістичним змістом, що дозволило б вироблення нових принципів спортивно-тренувального процесу і підвищення престижу фізично-спортивного виховання у школі. Підготовчими у становленні «філософії спорту» вважають праці Г. Слешера (США) «Людина, спорт та існування» (1967), Е. Метені «Рух і значення» (1968). Книга знаменитого Пола Вейса «Спорт: філософське дослідження» змусила його колег, філософів-аналітиків, звернути увагу на культурологічну значущість спорту. Остаточо самостійний статус як міжгалузевого дослідження у наукознавстві «філософія спорту» здобула після створення 1972 року міжнародної наукової організації

«Філософське товариство з вивчення спорту», з організацією періодичного видання з 1974 року «Журнал з філософії спорту».

Наразі згідно з програмою ХХІІІ Всесвітнього філософського конгресу (Греція, серпень 2013р.), на спеціальній секції активно розглядалась проблематика «філософії спорту», де спорт презентувався важливим конструктом сучасного культурно-цивілізаційного процесу. Оскільки спортивне життя визнано гуманітарною спільнотою однією із сфер суспільної життєдіяльності як «світ спорту», що активно впливає на всі сторони людського буття, на конгресі було поставлено стратегічне завдання – із сукупності численних наукових і культурно-антропологічних дискурсів виокремити «філософію спорту» в предмет спеціального інтегративного мислення про спорт.

Йдеться про підготовчу аналітичну роботу щодо формування нової міждисциплінарної галузі знань – «філософії спорту», яка б

досліджувала фізичну культуру, фізичне виховання і спорт як соціокультурні феномени в широкому цивілізаційно-життєвому просторі людини і розглядала б їх у континуумі фізкультурно-спортивної реальності, що підлягає, як і всі інші форми буття, філософському осмисленню. При цьому постала проблема вироблення специфічного філософського інструментарію, відмінного від іншої системи знань про фізичну культуру і спорт: «соціології спорту», «педагогіки спорту», «історії спорту», «психології спорту», «філософії олімпізму» тощо. Постає питання про доцільність філософських дискурсів щодо вітчизняної фізкультурно-спортивної галузі знань, яка, за визнанням фахівців, переживає кризу в ставленні різних категорій населення до фізичного виховання.

У такому контексті термін «криза» в різній змістовній інтерпретації все частіше звучить не тільки у філософсько-гуманітарних дослідженнях фізкультурно-спортивної науки, але й у роботах фахівців з прикладних та теоретичних її сфер. «Критичний стан здоров'я населення, пов'язаний із несприятливими факторами, низьким рівнем рухової активності, вимагає невідкладних заходів з подолання кризи у фізичному вихованні населення», – пишуть Т. Ю. Круцевич, Г. В. Безверхня [10, с. 13].

По-новому постає питання співвідношення спорту й фізичного виховання, представники котрих по-різному оцінюють їх сучасний стан. Одні вчені стверджують наявність кризи (Т. Ю. Круцевич) і підтвердження цьому вбачають у низькому рівні інтересу учнівської молоді до фізкультури, а інші дослідники, котрі вивчають медико-біологічні аспекти спорту (Ю. М. Фурман), посилаючись на постійне зростання рекордів та інших показників у спортивних змаганнях, заперечують її присутність. Але постійне погіршення стану здоров'я молоді підсилює сумніви в історичні перспективи поповнення рядів спортсменів, які вимагають міцної і досконалої тілесної організації, а в спортивній діяльності під тиском її комерціалізації посилюються негативні явища, що дають підстави для ствердження про «відмирання спорту» (К. Леш).

Метою статті є спроба актуалізувати науково-теоретичну і соціально-практичну потребу у розвитку на українських культурологічних теренах «філософії спорту» як нового міждисциплінарного напрямку, що дав би змогу долучити філософську громадськість до вирішення нагальних проблем, що виникли у світоглядно-методологічних засадах фізкультурно-спортивної науки.

З філософської точки зору актуальність поставленого завдання полягає в тому, що під тиском глобальних інформаційно-цивілізаційних процесів стає очевидною проблема біосоціального стану людини як

рушійної сили історичного прогресу, зокрема її тілесна, а водночас і соціальна активність. Інтелектуалізація стає привабливою родзинкою в перспективних соціальних орієнтаціях молоді й виштовхує в своїх особистісних пріоритетах власну фізичну тілесність на другий план. І в той же час вона знову нагадує про себе погіршенням стану здоров'я. Внаслідок суцільної комп'ютеризації, яка особливо захоплює молодь, практики (тренери, інструктори, методисти, вчителі в галузі фізичного виховання) та науковці зазначають зниження їх інтересу до свого біофізіологічного стану, спортивних ігор, занять тілесними вправами. Це поглиблює і без того уповільнену пристосовуваність організму людини до нових реалій оточуючого середовища.

Однією з причин виникнення кризи у фізкультурно-спортивних наукових дослідженнях і відповідній практиці є недооцінка філософсько-гуманітарного циклу професійної підготовки фахівців, а також заангажованість деяких робіт з теорії і методики фізичного виховання і спорту колишньої політико-ідеологізованої догматикою, що не враховує сучасних реалій. Йдеться насамперед про світоглядну кризу у фізкультурно-спортивному наукознавстві. Будь-які кризи починаються з кризи світогляду, коли людина стає нездатною проектувати себе в майбутнє, а дійсність ілюзорно сприймає за реалізований ідеал. Аксиологія є сферою філософсько-антропологічних знань, бо значущість для людства будь-яких цінностей, якими воно користується, визначена їхнім культурологічним смислом: *вони або стимулюють, або сповільнюють сходження людського в людині*. Світогляд – ширше за змістом поняття науки, оскільки, окрім систематизованого в теорію знання, вбирає в себе і донаукові міркування, а також життєвий досвід і позанаукові (нетрадиційні) погляди. Актуальним завданням стає здійснення «філософією спорту» філософсько-феноменологічного дискурсу на шляху до подолання кризи у сучасній теорії фізичної культури і спорту. З цього приводу попередньо слід стисло звернутися до соціально-економічного, соціально-політичного та соціально-психологічного підґрунтя проблеми, що характеризує наслідки недооцінки у свідомості людини тілесно-фізичних навантажень на неї.

В першу чергу, гострота проблеми в Україні підтверджується соціологічними і статистичними даними про погіршення стану здоров'я учнівської молоді за час навчання. Якщо діти в школу приходять в основному здоровими, то до її закінчення близько 80% страждають різного роду психосоматичними відхиленнями. Причина – інтенсивні психоемоційні, інтелектуальні перевантаження та недооцінка

ролі тілесно-фізичного компоненту в навчально-виховному процесі. «Щороку, – пишуть Т. Ю. Круцевич, М. М. Саїнчук, – кількість молодих людей, які займаються фізичною культурою і спортом, зменшується. Фізичне виховання посідає одне з останніх місць серед дисциплін за своєю значимістю для старшокласників і не є для них важливим у плані особистісних перспектив» [9, с. 471].

Соціологічні дослідження стану здоров'я студентів показують, що 49,8 % оцінили його низькими балами від 2,5 до 3, причому 37,5 % нічого не роблять для зміцнення свого здоров'я, лише 16,6 % займаються фізичною культурою і спортом, а 25,5 % – лікуються і вживають вітаміни, напої з лікувальних трав. Більше того, на свіжому повітрі від 3 до 6 годин бувають щодня 35,6 % опитаних. Спілкуватися з природою люблять всі, але тільки 40 % за останній місяць змогли задовольнити в цьому своє бажання. До обливання вранці холодною водою 70,8 % студентів ставляться позитивно, але ні один з них цього не робить, і тільки 2,1 % займаються вранішньою гімнастикою [3, с. 18]. У подальшому розвитку організму людини це призводить до поширення захворюваності і підвищення смертності. Її рівень у нашій країні має катастрофічні показники. Так, серед людей у віці 35-54 років вона у 10-12 разів вище ніж у Західній Європі, а дитяча смертність в Україні найвища в Європі.

Висока захворюваність людей у молодому та працездатному віці є важким морально-психологічним і матеріально-економічним тягарем. За оцінками Світового Банку, один втрачений людино-рік через хворобу, інвалідність або передчасну смерть обходиться суспільству в 10 тис. дол. США. Серед найпоширеніших хвороб, які лежать в основі усіх захворювань, є гіподинамія – зниження фізкультурно-оздоровчої рухової активності, в основі якої лежить зменшення тілесно-фізичних і збільшення психоемоційних навантажень у життєдіяльності людини.

Із соціально-психологічної точки зору людина без необхідних тілесних фізичних навантажень втрачає здатність до самоідентифікації та інтеграції суспільних норм буття. Подібний процес модифікує комунікативні здібності людини, а також змінює спосіб її адаптування у світі і порушує морально-естетичне уявлення про нього. Погіршення тілесного стану організму людини призводить до збільшення обсягу різнобічних невротичних аномалій, зростання агресивних мотивацій у взаємовідносинах і депресивних станів особистості.

Об'єктивною причиною для зменшення обсягів фізичних навантажень і втрати їх престижності є глобальний процес урбанізації і устримлення людей до цивілізаційного комфорту. Соціологи

називають сучасне західноєвропейське суспільство «високомодерним», а психологи висловлюють протилежну думку і номінують його «високостресовим», оскільки змінюються техносферні умови життєдіяльності. За підрахунками спеціалістів п'ять десятиліть поспіль мешканців міст було менше 0,8 млрд., то вже у 2010 р. в 78 містах, які нараховують 4 млн. чоловік і більше, проживатиме п'ята частина населення планети, тобто приблизно 1,4 млрд. людей [19, с. 291]. Урбанізація змінює систему спілкування між людьми, яка стає щільнішою, але при цьому взаємини між ними стають неглибокими, поверховими, які не надають душевної розради, а це, у свою чергу, призводить до усамітненості індивідуумів. Компенсуючим фактором міжособистісних зв'язків стає не природне, фізичне контактування, а віртуально-комп'ютерні перемовини, які нівелюють «радість людського спілкування» (А. де Сент-Екзюпері). Під їх впливом відбуваються метаморфози «подвоєної свідомості» – колізії співвідношення світу реального та віртуального. Якщо до цього додати, що зменшення фізично-тілесних вправ серед молоді супроводжується постійним збільшенням вживання всіляких анаболічних стероїдів, алкоголю, наркотиків, які викликають тимчасову, штучну ейфорію, не від насолоди відчуття власного тіла, а від спантеличеного розуму, який втрачає природні орієнтири життя, то під впливом «медикаментозного дурману» у функціонуванні свідомості усувається контроль над нею super ego і на поверхню у поведінковому акті виходять печерні інстинкти підсвідомості, що виражаються в невмотивовану дію. У комунікативних зв'язках між людьми постійно збільшується напруження, агресивність, злобливість, неадекватність, котрі, як відомо, згасають під впливом фізично-тілесних навантажень, а у фізкультурно-спортивних змаганнях спрямовуються в позитивне русло.

Можна констатувати, що сучасна зміна техносферних умов існування людини сприяє тілесно-фізичному і морально-психологічному її знесиленню. Нехтування фізичними вправами є кардинальним чинником у погіршенні здоров'я людей. Всесвітньо відомий кардіолог М. М. Амосов у свій час писав: «Людина може довго залишатися здоровою, якщо її поведінку буде спрямовувати не середовище, а розум, ...» [1, с. 179]. Кінцевою метою знань про людину, її можливості та розумного управління своєю життєдіяльністю вчений бачив у тому, «щоб не висіла над людством загроза самознищення в наслідок якоїсь фатальної дурості» [1, с. 4].

Вчені активно вивчають генеративні можливості людської тілесності, хоч у їх висновках спостерігаються крайнощі: одні стверджують необмежені його резерви, котрі можна реалізувати завдяки фізично-

тілесним тренуванням (М. М. Амосов, І. І. Брехман), а інші дотримуються думки, що фізичні та інтелектуальні «сховища» тілесного організму людини вже вичерпані і настає час антропологічної катастрофи, пов'язаної з дією основного біологічного закону, відповідно до якого біологічний вид вимирає, якщо змінюються умови його існування. Філософи говорять про погрози трансформації біосфери і людини, що «призводить до деформації і знищення колишніх біосферних форм життя, біоприроди і розвитку природи біосферної людини» (В. Дубровський). Відомий нейрофізіолог, академік НАНУ Олег Кришталь в статті «Перевантаження» застерігає: «Розмови про те, що ми за допомогою молекулярної біології будемо робити себе більш розумними – на грані міфології», бо, на його думку, з телеологічної точки зору «в плані еволюції людини це було створення свідомого Я – могутнього знаряддя адаптації. Чим стала культура». І далі: «Машини недостатньо розумні. Технологіям треба підрости» [8].

Але суть проблеми полягає в тому, що суспільна думка формується не лише під впливом наукових постулатів, хоч би якими обґрунтованими та проникливими вони були, а й повсякденною практикою буття людини. Люди діють не так, як мислять, а так, як відчувають життя, як підказує їм здоровий глузд (К. Поппер). Їхні ціннісні орієнтації в життєвому просторі, в тому числі й на корисність фізичної культури для власного здоров'я, зумовлені цінностями, що панують у конкретному соціумі та «виробляються» під впливом певних обставин. У палацах думають не так, як у халупах (К. Маркс).

На відміну від наукового пошуку істини, філософія намагається розкрити її смисл, що стосовно нашої проблеми означає збагачення її інструментарію життєціннісним змістом фізичної культури, який наповнює конструктивним елементом сенс життя індивіда, та орієнтує його в дієтворчому просторі. Цілі й цінності є складовими елементами смислу, який вкладає людина у власну цілепокладальну життєдіяльність. Окремі люди, як і історичні епохи, цінують те, що має для їх збереження та розвитку смисл, який стабілізує, врівноважує і надає сили до самоствердження, оберігає від розладу.

Смисл будь-якої людської діяльності завжди прихований від безпосереднього сприйняття і виявляється у зіставленні вихідних та кінцевих параметрів онто- та філогенезу, чим, власне, і покликана займатись філософія (С. Кримський). Зосередимо увагу на тому, що можливість «пригадати» первинні смисловстановлення задля усунення неістинності, несправжності «теперішніх спотворених смислів (саме внаслідок такого симуляційного характеру культури), – пише Н. Іванова-Георгієвська, –

стає майже нездійсненною» [7, с. 27]. Кожна цивілізація намагається зберегти себе в таких завершених формах, в яких вона себе вбачає, що призводить до омертвіння культури. Кризи, які періодично виникають в історії, нагадують про динаміку соціально-культурного процесу та його незавершеність. Пошуки виходу із кризи, що спіткала сучасну фізичну культуру, ведуть до переосмислення попереднього досвіду подолання таких явищ. Історіософія належить до пантеону богів, де Кліо, як уособлення історичної мудрості, через минуле подає провістку прийдешнім генераціям.

Хоча в усіх напрямках гуманітарної складової фізкультурно-спортивної науки в тій чи іншій мірі присутній історіософський компонент, все-таки спеціальних досліджень з цієї тематики в Україні поки що недостатньо. В російській літературі в останній час подібні розвідки здійснили Валерій Штейнбах, Олексій Киласов. Про смислову взаємодію спорту і загальної культури йдеться також в окремих монографічних і дисертаційних філософських роботах. Так, В. Б. Барабанова (Москва), говорячи про «різнібічні модифікації спортивної свідомості і практики, базових ціннісно-нормативних структур спорту», ставить завдання «звернутися до їх глибинних смислових каркасів, тобто виявити ті культурологічні смисли, проєкцією котрих є спорт. Потрібно розглянути базові категоріальні і світоглядні засади спорту» [2, с. 81-84]. Ю. Н. Мазов (Уфа) стверджує: «Спорт – унікальне смислове і духовне явище. Смисл спорту є нерозумне поєднання духовної і тілесної сторін буття. Спортсмен «думає» всім тілом, поєднує думку і почуття. Спортивне дійство – це якась тілесна інтенціональність, своєрідна «пісня серця»» [14, с. 19].

Історіософія як складова філософії спорту має світоглядний зміст через вияв його культурологічного смислу як цінності і на цій підставі формує фізкультурно-спортивний світогляд людей. Він не оминає науку в цій галузі, а доповнює її всім комплексом життєвих орієнтирів. «Досвід поколінь хоч і не передається повністю генетично, однак навчання минулому починається вже з народження», – пише Л. В. Логунова [12, с. 67]. Наведена фраза достатньо суперечлива і не враховує виховного підґрунтя цінностей. Природа сама по собі, крім здорового тілесного організму людини, не має інших цінностей, як і не містить оцінки хорошої чи кепської погоди. Смисл природної вибудови Всесвіту не відомий людині, вона може лише бездумно або раціонально використовувати її можливості, а тому людське життя – це, з одного боку, природний, стихійний процес, а з іншого – суцільний виховний процес, «оброблення людини людиною» (К. Маркс), яка і привносить ціннісні орієнтації в природу, в тому числі до своєї власної психосоматичної

природи. Її суперечливість протягом всієї історії людства стимулює філософські пошуки гармонії душі і тіла, духовного і природного, їх співрозмірності в індивідуальному бутті.

Витоки культивування співрозмірності фізичної тілесності людини знаходимо у синкретичній антропоморфній культурі древніх Індії і Китаю. У ведичній культурі, зокрема в Аюрведі, заняття фізичними тілесними вправами розглядається як різновид духовної практики, бо весь світ сприймається людиноподібним, духовним явищем. З того часу, як культура здобувала цивілізаційні форми, наслідком цього було поглиблення розриву органічної єдності людини з природою, обтяжування внутрішньої духовної і тілесної узгодженості організму людини. У філософії зміст логіки цього процесу складає боротьба за здатність до виживання, збереження соціуму як умови людського існування, а тому спорт і фізичне виховання виконували різновекторні соціальні призначення: спорт містифікується із силою, а гімнастика символізується із красою. Спорт – це цивілізоване обрядове жертвоприношення здоров'я людей, а гімнастика – опікування про гармонійність і рівномірність, міфологічну доцільність людського організму і його окремих частин.

Соціодинаміка сучасної культури порушила цілісність її розуміння як ідеалу, який орієнтує свідомість окремої людини на певні зразки поведінки. Вона втратила силу як лейтмотив для індивідуального та суспільного життя і перетворилася на дифузну «фонову» величину [15, с. 43]. В наш час культура, на думку В. Люкевича, розпадається на окремі культури, «які не відповідають більш однаковим смисловим стереотипам і домінантним аксіологічним орієнтаціям» [13, с. 110], а лише через різнобічну інтеріоризацію соціальних норм і моделей більшою чи меншою мірою досягає своєї єдності. А тому за умов мозаїчної культурологічної картини світу багато дослідників вважають спорт стабілізаційним конструктом збереження людської творчожиттєвої сутності і тим важелем у посткультурі, що слугує певним вистовим стрижнем в її різнобарвній палітрі.

Як уже зазначалось, історіософія фізичної культури розкриває специфічно людський спосіб існування у світі, коли людина як частина природи завдяки фізичним вправам, тобто «вихованню» власної тілесності, перетворює її на символічний образ, яким є спорт, а в такий спосіб інсценує світ у свою частину. Але культурологічна цінність наукового знання визначається світоглядною ауруо епохи, у якій живуть люди. Ціннісні орієнтації, в тому числі до спорту і фізкультури, визначаються світоглядною установкою людей.

Тим паче, дослідники говорять, що «класична теорія спорту, що зародилася в 50-60-х рр. як

теорія спортивного тренування, до нашого часу так і не змогла вийти за рамки педагогічної теорії побудови тренувального процесу» [17, с. 16-17]. Інші теоретики, висловлюючи незадоволеність тим, що фізична культура «до цього часу ще не має «інтегративної теорії», оскільки вона розроблялася не як наукова, а як навчальна дисципліна», вважають, що у фізичній культурі «система знання в дусі часу перевантажена технологіями бойових мистецтв, охороною здоров'я, «успішними виступами» і самовиживанням» [16, с. 15-20]. Якщо говорити про кризу в теорії фізичної культури, то перш за все, вона відображає кризу мозаїчної і достатньо диференційованої «загальної культури» і має проблеми свого становлення, пов'язаних з виокремленням її із інших наукових теорій. Фізкультурно-спортивна галузь знань, як галузь достатньо молода і міждисциплінарна, власне, ще не має своєї теоретичної бази, хоча останнім часом вона активно формується. Незважаючи на те, що термін «фізична культура» вперше почав поширюватись на Заході у ХІХ ст. спортсменом з бодібілдингу Ф. В. Мюллером (школа в Лондоні «physical culture»), він рідко використовується в західній соціогуманітарній понятійній системі, де фундаментальним поняттям, що позначає культуру тілесної рухової активності є «спорт». Абревіатура «фізкультура» з радянських часів достатньо поширена у вітчизняній педагогічній практиці і соціогуманітарних дослідженнях відповідного профілю, де тривалий час йдуть дискусії щодо доцільності його використання поруч із терміном «спорт», який еволюціонує із «спорту вищих досягнень» в «масовий спорт», «спорт для всіх», «адаптивний спорт», «кондиційний спорт». Враховуючи різницю у західній і пострадянській традиції використання термінів «спорт» і «фізична культура», серед фахівців (Л. П. Матвеев, Л. І. Лубишева, В. О. Сутула) артикулюється спроба їх виокремленого культивування та розподілу на два наукові напрями – «фізкультурології» і «спортології».

Детально не втручаючись в хід дискусії, зазначимо, що намагання вибудувати «інтегративну» теорію фізичної культури без залучення філософських методів узагальнення приречене на невдачу, оскільки філософія як «загальна наука» (Аристотель) створює цілісну картину світу в її людському опануванні із застосуванням методів як раціонально-логічного аналізу, чим займається наукове дослідження, так і асоціативно-алегоричного, яке є прерогативою філософського бачення людиною себе у світі та світу в собі. У цьому полягає стратегічне завдання філософії спорту, яка щойно починає торувати шлях у науково-гуманітарних розвідках української фізкультурно-спортивної науки і вбачає в її розвитку прерогативу цілісного

світосприйняття, коли людина, завдяки активізації рухової активності, не лише відчуває себе частиною світу, а й світ як частину самої себе. «Культура тілесності» – термін, який колись анонсувався на протипагу поняттю «спортизація населення», в наш час міг би бути об'єднуючим у становленні понятійно-категоріального апарату вітчизняної «філософії спорту» поміж використанням термінів «філософія тілесності», «філософія фізичної культури», «філософія змагальної діяльності», а «спорт вищих досягнень» можна було б розглядати як еталонний вид фізичної культури. Останній також зазнає різнопланових деформацій, викликаних зміною не лише техногенних, а й культурологічних умов існування людини, де спорт виконує роль *інсценування* фізіологічних і культурологічних адаптивних можливостей людини.

Суперечливі тенденції у розвитку сучасного спорту, такі як популяризація, інтелектуалізація (інформаційна насиченість), комерціалізація і політизація, виявляють у собі не тільки прогресивні культурологічні елементи, але й потворні форми морально-тілесної буттєвості людини у світі. Активні пропагандисти краси здорової людської тілесності, її збереження сумлінно досліджують разом з іншими вченими здоров'я в умовах фізичних навантажень і спорту. Професори І. В. Муравов і Є. Г. Булич пишуть, що «саме максимальні навантаження, реалізовані в умовах гранично фізичного та психоемоційного напруження, роблять спорт істинним перетворювачем функцій організму. Можливості організму спортсмена настільки відрізняють його від нетренованої людини, що, здається, вони відносяться до різних біологічних видів» [4, с. 63]. У пошуках найбільш ефективних шляхів тренування спортсменів, вони відзначають великі оздоровчі можливості, які має спорт. При цьому підкреслюють: «Крім того, спорту притаманна здатність суттєво покращувати якість життя людини і сприяти активному довголіттю» [4, с. 63].

У той же час вони, як і багато інших вчених, відзначають загрози, які несе в собі спорт для здоров'я фізичного, тілесного організму людини. Випробовуючи його на міцність під час змагань, спортсмен намагається подолати межі своїх фізичних можливостей, гвалтує свій організм, що завжди несе ризик втратити його кращі якості. І. В. Муравов і Є. Г. Булич пишуть: «Якщо раніше, в середині минулого століття смерть спортсмена під час змагань була рідкісною винятковістю, то в останні 10-15 років вона стає закономірністю. Статистичні дані свідчать про те, що смерть спортсменів від серцевих нападів в останні роки набуває епідемічного поширення. Так, за даними національного центру спортивної медицини Італії, де були проаналізовані випадки раптової смерті серед спортсменів за період з 1979 по

2004 рік, смертність серед них у 2-4 рази вище, ніж серед усього населення. Виявилося також, що частота смертності за період 1993-2004рр. зросла серед спортсменів у 1,5 рази в порівнянні з періодом 1979-1992 рр.» [4].

Іншими словами, культивування ідеалу здоров'я передбачає розвинуту в суспільстві ідеологію як систему поглядів на ціннісний зміст фізичної культури і спорту. Стимулювання різних категорій населення до занять фізичною культурою вимагає професійної дотепності у повсякденній винахідливості привабливих форм і методів її пропаганди [6, с. 68].

У фізкультурно-спортивній науці відчувається потреба у філософському переосмисленні нагромадженого емпіричного та теоретичного матеріалу. Зокрема, фахівці Т. Круцевич, Ю. Курамшин, В. Петровський, говорячи про подальший розвиток теорії фізичного виховання, підкреслюють: «Нові дослідження в соціології, психології, фізіології спорту, а також сама практика фізичного виховання різних вікових контингентів населення змушують *по-новому осмислювати* (курсив мій. — М.І.) тенденції його розвитку в суспільстві та застосування його закономірностей у вдосконаленні засобів і методів фізичного виховання для зміцнення здоров'я людини» [18, с. 7].

Звернемо увагу на те, що, попри позитивну налаштованість на сприйняття філософських дискурсів у коло фізкультурно-спортивних досліджень, вчені-фахівці досі вбачають у філософії переважно методологічну функцію і оминають її світоглядну складову. Їм більше до душі «*спортивна філософія*», яка б оздоблювала фізкультурно-спортивну діяльність інтелектуальним компонентом у задоволенні корпоративних інтересів досягнення успіхів у змагальній діяльності, а також у знаходженні шляхів подолання кризи у ставленні різних категорій населення до систематичних занять фізичними вправами і підвищення соціального престижу фізичного виховання в системі педагогічного процесу. Але «філософія спорту» не ідентична поняттю «спортивної філософії», хоча вони і пронизують одна одну. Якщо «спортивна філософія» розглядає світ і людину з точки зору фізкультурно-спортивного, корпоративного-професіонального інтересу, тих практичних і теоретичних проблем, які кожного разу в конкретних соціально-історичних умовах (економічних, політичних, природно-географічних, демографічних, матеріально-фінансових тощо) виникають на шляху його динамічного розвитку, то філософія спорту має його розглядати в протилежному руслі – через потреби історичного культурно-цивілізаційного прогресу, розробляти відповідні кожній епосі ідеали, виявляти основні узагальнюючі тенденції розвитку спорту і фізичної культури та обґрунтовувати

світоглядно-методологічні важелі впливу на їх суспільно-значимий перебіг.

Сучасні наукові дослідження у фізкультурно-спортивній галузі знань передбачають вироблення нової парадигми, яка б включала світоглядні мотиви, цілі, потреби, інтереси різних категорій населення до активізації їх рухової активності засобами фізичної культури і спорту. «Парадигмальний підхід» означає використання новітнього філософсько-антропологічного інструментарію з феноменологічних, екзистенціалістських позицій, що відповідало б сучасним інформаційно-віртуальним реаліям виходження людини у світ.

Втакому сенсі цікавими для фундаменталізації фізкультурно-спортивного світогляду є міркування Т. Куна, що кризовий період розвитку теорії супроводжуються численними коментарями старої парадигми, а кризу намагаються подолати безліччю тлумачень старої парадигми, що ми і спостерігаємо в науковій фізкультурно-спортивній сфері. Рано чи пізно це призведе до заміни структуралістської методології. Проліферація теорій, насиченість їх філософсько-світоглядним матеріалом позитивно впливає на науку, тоді як одноманітність послаблює її критичну силу. Окрім того, одноманітність загрожує вільному розвитку творчих здібностей особистості вченого.

У даному випадку мова йде про насичення фізкультурно-спортивної галузі знань екзистенційно-антропологічним світоглядом, бо *філософсько-узагальнюючий рівень пізнання*, поза «світом природи» та «природним соціумом», в тому числі і людською тілесністю, з притаманною їй системою рухової активності, інстинктів, рефлексів та їх «комплексів», завжди розглядається через «світ людини», а саме в дискурсі духовно-практичної проблематики суспільно-індивідуального цілепокладання смисложиттєвих її потреб та інтересів. Фізкультурно-спортивна діяльність не є хаотичним безладом, а носить *доцільний* характер, має свою мету і відповідні засоби її досягнення. Тут мова може вже йти про екзистенціали у фізкультурно-спортивній діяльності, що розкривають її смисл. Якщо мати на увазі філософію як цілісність, «інші теорії чи науки (онтологія, теорія пізнання, логіка, теорія діяльності) теж повинні бути переосмислені в контексті проблематики людини», – пише філософ В. П. Лисий [11, с. 79].

Фізкультурно-спортивна галузь знань має бути насичена філософсько-антропологічним змістом, як нова «світоглядна парадигма» в ній. До інструментарію філософської «світоглядної парадигми» включаються «ідеали», «цілі» і засоби їх реалізації, що в кінцевому розкривають зміст поняття «смислу» як суто людського атрибуту існування. Завдання для теоретиків полягає в тому, щоб розкрити

смисл фізкультурно-спортивної світоглядної парадигми як життєтворчої основи їх діяльності. Без здорового тілесного організму не може бути ніякої творчості, а остання передбачає увагу до фізкультурно-спортивної рухової активності у будь-яких умовах соціуму.

Звичайно, формування нової парадигми фізкультурно-спортивних досліджень передбачає подолання уяви про «наукову парадигму», яка обмежується звичним для даної науки інструментарієм, а термін «методологія» розуміється як вчення про методи дослідження. Таке розуміння названих понять заангажоване попереднім досвідом і не відповідає сучасним умовам наукового пізнання, яке вже не виключає, а передбачає поняття «світоглядної парадигми» в системі наукового пізнання. Фізкультурно-спортивна світоглядна парадигма має оперувати всім багатством наукового і філософського тлумачення сутності сучасної людини, яке достатньо глибоко переживає процеси адаптації до зміни умов свого існування в комп'ютеризованому інформаційному світі.

Оточена віртуальними образами, вона втрачає предметні орієнтири життя, що постійно супроводжується новими зовнішніми викликами для неї. Враховуючи пластичність і трансверсальність сучасного мислення, здатність переходити з одного гештальта на інший, філософ освіти Л. Горбунова закликає «не втратити при цьому цілісності світосприйняття, готовності контролювати ситуацію свого перебування у світі, уміння аналізувати ризики і передбачувати небезпеки, бути не лише тактиком, але й стратегом власного життя» [5, с. 17]. Саме те, чому вчить людей спортивна змагальна діяльність, яка інсценує протиріччя, динамізм і темпоральність соціальної дійсності.

Як висновок, слід підкреслити, що проблеми сучасного спорту історично обумовлені і подолання кризової ситуації з фізичним вихованням може йти шляхом зміни його філософсько-світоглядної парадигми, мовно-комунікативних зв'язків між людьми, методологічних принципів щодо культурологічної їх самоідентифікації стосовно конкретно-історичних умов існування. Спорт сам по собі не створює суспільних деформаційних процесів, а лише відлунює їх із наявних протиріч, що створені соціальною дійсністю. У спорті вищих досягнень, в олімпійському русі останнім часом помітні тенденції до девальвації морально-етичних цінностей. Нова філософсько-світоглядна парадигма в екзистенційно-антропологічному концепті «філософії спорту» має активізувати громадську думку навколо гуманістичної спрямованості спорту, який возвеличує силу і красу людської тілесності в оздобленні її духовних якостей: сили волі, терпіння,

моральної чистоти, наснаги, цілеспрямованості, зосередженості, романтизму.

Бібліографічні посилання

1. Амосов Н. М. Природа человека / Н. М. Амосов. – К. : Наукова думка, 1983. – 223 с.
2. Барабанова В. Б. Спорт как проекция культурных смыслов / В. Б. Баранова // Философия права, 2007. – №2. – С. 81–86.
3. Барно О. Фізичне здоров'я молоді – головна проблема держави / О. Барно // Молода спортивна наука України, 2008. – Т.3. – С. 17–29.
4. Булич Е. Г. Здоровье и оздоровительное воспитание в системе ценностей современной цивилизации / Е. Г. Булич, И. В. Муравов // Вісник Чернігівського нац. педагогіч. ун-ту. – Серія: пед. науки. фіз. вих., 2011. – Вип. 91. – Т. 1. – С. 63–69.
5. Горбунова Л. Номадизм як спосіб мислення та освітня стратегія / Л. Горбунова // Філософія освіти, 2011. – № 1-2 (10). – С. 17–34.
6. Ібрагімов М. Спортософія: професійна дотепність чи соціальна потреба? / М. Ібрагімов // Молода спортивна наука України : зб. наук. праць з галузі фізичн. вихов., спорту і здоров'я людини. – Вип.17. –Т.4. – Львів : ЛДУФК, 2013. – С. 63–71.
7. Іванова-Георгієвська Н. Седиментація смислів у культурі та відповідальність пам'яті / Н. Іванова-Георгієвська // Філософська думка, 2009. – № 1. – С. 27–42.
8. Кришталь О. Перевантаження / О. Кришталь // «Дзеркало тижня», 2008. – № 42.
9. Круцевич Т. Ю. Значення ціннісних орієнтацій та їх сформованість у галузі фізичної культури у старшокласників / Т. Ю. Круцевич, М. М. Саїнчук // Тези доповідей XIV Міжнародного наукового конгресу «Олімпійський спорт і спорт для всіх» – Київ, 5-8 жовтня 2010р.– К. : НУФВСУ. – С. 471.
10. Круцевич Т. Ю. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення: навч.посібник / Т. Ю. Круцевич, Г. В. Безверхня. – К. : Олімп. л-ра, 2010. – 248 с.
11. Лисий В. П. Діалектика і творчість / В. П. Лисий // Вісник Київського національного університету. Серія: філософія, політологія. – К., 2011. – № 105. – С. 78–84.
12. Логунова Л. В. Свобода и ценность прошлого / Л. В. Лагунова // Весник Красноярского педагогического университета им. В. П. Астафьева, 2009. – № 2. – С. 65–68.
13. Люкевич В. П. Спорт как/и нездоровый образ жизни / В. П. Люкевич // Парадигма здорового способу життя : духовні та фізичні компоненти. – Київ, 2010. – С. 106–113.
14. Мазов Н. Ю. Смысловое и экзистенциальное измерение спорта / Н. Ю. Мазов // Медицина и образование в Сибири, 2008. – № 3. – С. 19–23.
15. Моль А. Социодинамика культуры (перев. с франц.) / А. Моль. – М. : Прогресс, 1973. – 406 с.

16. Наталов Г. Г. Проблемное поле науки и мониторинг истины / Г. Г. Наталов // Теория и практика физической культуры, 2005. – № 11. – С. 15–20.

17. Сутула В. А. Некоторые противоречия в развитии современной теории спорта / В. А. Сутула, Ян Цзинь-тянь // Теория и практика физической культуры, 2001. – № 4. – С. 14–17.

18. Теорія і методика фізичного виховання. Загальні основи : у 2-х т. / за ред. Т. Ю. Круцевич. – К. : Олімпійська література, 2008: т. 1. – 392 с.

19. Шаталов А. Т. Философия здоровья / А. Т. Шаталов. – М. : ИФ РАН, 2001. – 242 с.

Ибрагимов М. М. Философско-мировоззренческая парадигма в преодолении кризиса в теории физической культуры и спорта.

Анализируются причины кризиса в физкультурно-спортивном мировоззрении людей, что приводит к их недооценке физкультурно-спортивной двигательной активности для укрепления собственного здоровья. «Философия спорта» составляет социальную потребность в формировании общественного идеала здоровья и предполагает выработку новой парадигмы физического воспитания и спорта в концепте экзистенциально-антропологической проблематики, которая включала бы мировоззренческие мотивы, цели, потребности, интересы людей в отношении к физической культуре.

Ключевые слова: философия, спорт, культура, парадигма, здоровье, историософия.

Ibragimov M. Philosophical and ideological paradigm to overcome the crisis in the theory of physical culture and sports.

The reasons of the crisis in the sports world view of people leads to an underestimation of sports motor activity to enhance their health. Some scientists claim the presence of crisis and strengthening the instant case in low interest young students to physical education, and other researchers who study the medical and biological aspects of the sport, citing the continuing growth records and other indicators in sports, deny its presence. But the constant deterioration of the health of young people reinforces doubts about the historical perspectives replenish ranks athletes who require a solid and perfect bodily organization, and sports activities under the pressure of commercialization enhanced phenomena that give rise to statements about the «withering away of the sport».

The aim of the paper is an attempt to update the scientific and theoretical, social and practical needs in the development of the Ukrainian cultural territory «Youth Sports» as a new interdisciplinary direction that would help engage the philosophical community to address

pressing problems encountered in the ideological and methodological principles of sports science.

From a philosophical point of view of the urgency of the problem is that the pressure of global information and processes of civilization, it becomes obvious problem biosocial human condition as the driving force of historical progress, including its flesh, and along with social activity.

In conclusion emphasizes that the problems of modern sport historically conditioned and overcome the crisis in physical education can

go through a change in its philosophical and ideological paradigm. The new philosophical and ideological paradigm in existential-anthropological concept of «Youth Sports» has to step up public opinion around humanistic orientation sport that exalt the power and beauty of human physicality in decorating her spiritual qualities: strength of will, patience, integrity, enthusiasm, commitment, concentration, romanticism.

Надійшла до редколегії: 23.01.2014 р.

УДК 1 (091)

С. Г. Карпова

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

КРИЗИСНОЕ МЫШЛЕНИЕ РУССКОЙ РЕЛИГИОЗНОЙ ФИЛОСОФИИ
КОНЦА XIX – НАЧАЛА XX ВЕКА

Проанализировано кризисное мышление русской религиозной философии конца XIX – начала XX в. Обнаружены и исследованы в работах Н. Бердяева, С. Булгакова, К. Леонтьева, В. Соловьева, Е. Трубецкого, С. Франка такие типы кризиса как «кризис культуры», «кризис искусства», «кризис сознания», «кризис государственности». Обнаружены компаративные связи в «кризисном мышлении» представителей русской религиозной философии.

Ключевые слова: кризис, кризис культуры, кризис сознания, кризис государственности, русская религиозная философия.

Постановка проблемы. Современный постиндустриальный и постмодерный мир постоянно сталкивается со всевозможными вызовами в культурной, социальной, экономической и политической сфере. Кризис или проявления «кризисности» стали привычным повседневным явлением. В связи с этим необходим глубокий философский анализ феномена кризиса. Многие западноевропейские философы XX века обращали свое внимание на изучение кризиса, однако ранее, в XIX веке, данная проблематика была актуализирована представителями русской религиозной философии. Существует большое количество историко-философских исследований русской религиозной философии конца XIX – начала XX века, однако недостаточно исследованным остается именно аспект кризисного мышления представителей философии этого периода. В то же время современный этап развития общества, философский, социокультурный и политический дискурс диктует необходимость углубиться в изучение феномена кризиса и эта тема является актуальной.

Статья написана в рамках проведения исследований кафедры философии ДНУ им. О. Гончара по комплексной теме № 0113V004397 «Формирование философских, социокультурных и политических механизмов единства украинского народа в контексте разнообразия цивилизационных процессов современного глобального мира».

Анализ последних исследований и публикаций.

Историко-философские исследования «кризисного мышления» русской религиозной философии начали актуализоваться недавно. Изучением проблемы кризиса в трудах европейски и русских философов XX ст. занимается российская исследовательница Т. Ю. Сидорина. Ее работы «Парадоксы кризисного сознания» и «Кризис XX в.: прогнозы русских мыслителей» открывают научную дискуссию относительно философского осмысления феномена кризиса. Она анализирует построения русских религиозных философов сквозь призму именно культурного кризиса и намечает пути историко-философского исследования. Однако, что является вполне закономерным, работы Т. Ю. Сидориной не исчерпывают данную проблематику, а только ставят ориентиры в научно-исследовательском поле. Так, Т. Ю. Сидорина не анализирует «кризис государственности», а также взаимосвязь «кризиса культуры» и «кризиса государственности», который пытались осмыслить Н. А. Бердяев, С. Н. Булгаков, Е. Н. Трубецкой и др. Кроме того, до сих пор нераскрытой остаётся тема «кризиса культуры» в связи с проблемой «кризиса сознания» и «кризиса государственности». Оказываются не проанализированными также кризисные построения представителей русской религиозной философии сквозь призму компаративистики.